

ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА СУРИЯ ГИБИСКУС (*HIBISCUS SYRIACUS*) ИНИНГ КЎПАЙТИРИЛИШИ ВА ПАРВАРИШИ

Шукурова Гўзал Ботирбек қизи

Стажер-ўқитувчи Тошкент давлат аграр университети, Тошкент.

shukurovag1994@gmail.com

Собиржоновна Муштарий

Магистрант Тошкент давлат аграр университети, Тошкент. g_shukurova@tdau.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7206349>

Аннотация. Ушбу мақолада манзарали буталардан ҳисобланган Сурия гибискусининг биоэкологияси, Ўзбекистон шароитида экиш ва гуллаш вақти, қаламча ва уругидан кўпайтирилиши ва парваришига оид тадқиқот натижалари кўрсатилган. Хитой, Корея, Россия, Қрим, Молдова, Ғарбий ва Марказий Осиё мамлакатларида кенг тарқалган бўлиб, кўкаламзорлаштиришда манзарали гулловчи бута сифатида кенг қўлланилиб келинади. Гулларининг чиройлилиги ва кесилишларга чидамлилиги учун композиция яратишда гуруҳли ва якка тартибда фойдаланилади.

Калит сўзлар: сурия гибискуси, гул, қаламча, уруг, субстрат, қум, торф, гумус, куб, шарсимон, пирамида, шира зарақунандаси

УХОД И РАЗМНОЖЕНИЕ ГИБИСКУСА СИРИЙСКОГО (*HIBISCUS SYRIACUS*) В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В данной статье представлены результаты исследований по биоэкологии гибискуса сирийского, как декоративного кустарника, сроков посадки и цветения, размножения черенками и семенами, ухода в условиях Узбекистана. Широко распространен в Китае, Корее, России, Крыму, Молдове, странах Западной и Средней Азии, широко используется как декоративно-цветущий кустарник в ландшафтном дизайне. За красоту своих цветков и устойчивость к срезу их используют в групповом и одиночном порядке при создании композиций.

Ключевые слова: Гибискус сирийский, цветы, черенка, семена, субстрат, песок, торф, гумус, кубический, шаровидный, пирамидальный, тля.

REPRODUCTION AND CARE OF SIRIS HIBISCUS (*HIBISCUS SYRIACUS*) IN THE CONDITIONS OF UZBEKISTAN

Abstract. This article presents the results of studies on the bioecology of the Syrian hibiscus, as an ornamental shrub, the timing of planting and flowering, propagation by cuttings and seeds, care in the conditions of Uzbekistan. Widely distributed in China, Korea, Russia, Crimea, Moldova, countries of Western and Central Asia, it is widely used as an ornamental flowering shrub in landscape design. For the beauty of their flowers and resistance to cut, they are used in group and single order when creating compositions.

Key words: *Syrian* hibiscus, flowers, cuttings, seeds, substrate, sand, peat, humus, cubic, spherical, pyramidal, aphids.

Кириш. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда олиб борилаётган ислохатлар ҳар бир соҳани юксалтиришга қаратилган бўлиб, дарахт ва буталарнинг ўрни айнан шаҳарларни кўкаламзорлаштиришда муҳим аҳамият касб этади. Айни вақтда шаҳарсозлик ривожланиб, янги бино ва иншоотлар қурилмоқда. Аҳолига эстетик завқ бағишлаш мақсадида турли хил

манзарали гулловчи дарахт ва буталар бошқа мамлакатлардан олиб келтирилиб иқлимлаштирилмоқда. Манзарали гулловчи буталардан бири Сурия гибискуси ҳам мамлакатимизда кенг қўлланилмоқда. Сурия гибискуси (*Hibiscus syriacus*) – кўп йиллик бута ўсимликдир. Сурия гибискуси Ўзбекистон шароитида июндан октябргача гуллайди. Бутанинг шохларида кўплаб гуллар ҳосил бўлади, ҳар бирининг гуллаш вақти бир ёки икки кун. Аммо гуллари жуда кўп бўлганлиги учун ҳам бир-бирини сезилмас даражада алмаштириб туради. Гулнинг ранги одатда оқ, пушти ва бинафша рангга эга. Оддий ҳолатда, бута баландлиги 1,5 - 2 м га етади. Гибискуснинг шох-шаббаси қалин бўлганлиги учун ҳам тўсиқ яратиш учун жуда мос келади.

Расм.

Сурия гибискуси гулининг кўриниши

Гибискус ёруғсевар ўсимлик, унинг кўп гуллаши учун ёруғлик билан таъминланган жойга экиш керак. Қисман сояда ҳам яхши ўсади, аммо гуллари камроқ ҳосил бўлади, баъзида умуман бўлмаслиги мумкин. Гибискусни якка ҳолда ёки гуруҳ шаклида экиш мумкин. Гибискуснинг тагида кичик ўлчамдаги кўп йиллик ўсимликлар ёки гулларни экиш яхши самара беради.

Гибискусни очик ерга экиш баҳорда, ер етарлича илиқ бўлганда амалга оширилади. Экиладиган жойнинг тупроғи унумдор, намлик ва ҳаво ўтказадиган бўлиши керак. Шу боисдан ҳам экиш чуқурига компост, гумус, торф ёки кум қўшилган субстрат тайёрлаб солинади. Экилгандан сўнг кўчатлар суғорилади. Тупроқнинг узок вақт куриб қолишига йўл қўймаслик керак, бунда кўчатлар куртакларини тўқади ва манзарасини йўқотади.

Тадқиқот объекти ва услуби. Тадқиқот объекти ЎзР ФА нинг Ботаника боғи ҳисобланади. Ботаник ва дендрологик изланишлар ушбу соҳада кенг қўлланилиб келаётган услублар асосида амалга оширилди. Манзарали гулловчи буталар кўчатлари ГОСТ 26869-86 “Манзарали буталарнинг кўчатлари”; ГОСТ 27610-88 “Доимияшил япроқбаргли дарахт ва

буталарнинг кўчатлари” стандарт талаблари бўйича баҳоланди. Буталарнинг манзаравийлик хусусиятларини баҳолаш Н.И.Штонда “Оценка декоративности биоморфы кустарник” методикаси асосида ўтказилди. Сурия гибискуси уруғидан ва қаламчалари орқали кўпаяди. Очиқ ерга уруғларини экиш учун қулай вақт – март ёки апрел ҳисобланиб, тупроқ шароитига қараб экилади. Уруғлар юмшоқ тупроққа, юзароқ чуқурликда экилади. Экилган уруғлар суғорилади ва бир-икки ҳафтада ниҳоллар униб чиқади. Уруғидан ўсиб чиққан кўчатлар 3-4 йил ўтгач гуллашни бошлайди [1].

Тадқиқот натижалари ва уларнинг муҳокамаси.

Гибискусни ёзги қаламчаларидан ҳам кўпайтириш мумкин. Бунинг учун 10-15 см ўлчамдаги қаламчалар кесиб олинади, барча пастки барглари олиб ташланади, лекин юқори қисмидаги барглари ярмигача кесиб ташланади. Тайёрланган қаламчаларни стимуляторли сувга (яхшироқ илдиз отиш учун) қўйилади ва иссиқхонага ёки усти ёпилган шароитларга экилади. Қаламча экиладиган тупроқ сув ва ҳавони яхши ўтказадиган бўлиши, яъни қум, торф ва гумусни ўз ичига олган енгил ва унумдор субстратга экилиши керак. Қаламчалар яхши илдиз олиши учун тупроғини нам ҳолатда ушлаб туриш керак, яъни тез-тез суғориб турилади. Баҳорда илдиз отган кўчатларни доимий ўсиш жойига экиш мумкин [2, 3].

Сурия гибискуси кўпроқ шира зараркунандаси билан зарарланади. Профилактика сифатида Сурия гибискусини лаванда буталари билан бирга экиш самара беради. Сурия гибискуси ўзига хос аромати билан ширадан ҳимоя қилади.

Гибискус бутаси ёз давомида кўпроқ суғоришни талаб қилади. Узоқ вақт давомида суғорилмаса, трипс ва ўргимчак кана пайдо бўлиши мумкин. Агар ўсимликга азот ва темир етишмаса, баргларида хлороз пайдо бўлиши мумкин. Гибискусга бериладиган ўғитлар таркибида темир моддаси бўлиши керак. Гибискус барглари тўкилса, илдизи шикастланган бўлиши мумкин. Бу зараркунандаларнинг ҳаётини фаолияти ёки ортиқча суғориш натижасида содир бўлади. Баргларидаги доғлар бактериал ёки замбруғ инфекциялари туфайли юзага келади. Бундай барглари дарҳол олиб ташлаш ва ёқиш керак.

Гибискус узоқ ва кўп гуллаши учун ойига ўртача икки марта органик ўғит билан озиқлантириш тавсия этилади. Фосфорли ўғитларни қўллаш ҳам яхши самара беради.

Гибискусни ҳар йили шох-шаббасини шакллантириш мақсадида кесиб туриш мақсадга мувофиқдир. Айнан жорий йилги куртакларида гул куртаклари ҳосил бўлади ва асосий вазифа – кўп сонли ёш куртаклар пайдо бўлишини рағбатлантиришга қаратилиши керак. Гибискусни ҳар йили, қиш охирида ёки эрта баҳорда кесиш керак. Бу вақтда ўсимлик ҳали тиним даврида бўлади. Барча шикастланган, қуриган ва қалинлашган новдалар кесилиши керак.

Гибискус гуллагандан кейин новдаларининг учки қисмини кесиб ташлаш керак. Бунда ён куртаклар тез ўсади ва ўз навбатида янги гулкуртаклар ҳосил қилади. Гибискус буталарини кесиб турли шаклга (куб, шарсимон, пирамида ва хоказо) келтириш мумкин.

Августдан бошлаб уруғларининг пишиб етилиш даври бошланади. 1000 дона уруғнинг оғирлиги 16,3 грамм. 1 кг уруғларда 61350 дона уруғ борлиги аниқланган [4].

Гибискус уруғлари тиним даврига эга эмас, осон унувчан уруғлар тоифасига киритилган. Уруғларини баҳорда экиш мумкин, стратификация қилишни талаб қилмайди. Баҳорда бу уруғларидан ниҳоллар қийғос униб чиқади, уларни тез-тез захлатиб суғориш лозим бўлади.

Турли муддатларда экилган гибискус кўчатларининг ўсиш кўрсаткичлари

№	Экилиш вақти	Йиллик ўсиши		Тутиб қолиш даражаси, %
		бўйи, см	диаметри, мм	
1.	25 феврал	32±0,5	4	96,7
2.	5 март	28±0,4	4	94,5
3.	15 март	28±0,4	3	94,4
4.	25 март	26±0,5	3	90,2

Жадвалда келтирилган маълумотларга кўра, 25 февралда экилган кўчатларнинг йиллик ўсиши 32 см, 25 мартда экилганлариники 26 см бўлган. Уларнинг тутиб қолиш даражаси мос равишда 96,7 ва 90,2 % бўлган.

Хулоса.

1. Ўрганилган илмий манбалардаги мавжуд маълумотлар Сурия гибискуси ўсимлигининг манзарали аҳамиятига эга ўсимликлар сифатида кенг ўрганилганлиги ва доимий равишда илмий изланувчиларнинг тадқиқот объекти сифатида уларга бағишланган кўплаб оригинал асарлар яратилганлигини кўрсатди. Кўчатларнинг тутиб қолиш даражаси ва йиллик ўсиш кўрсаткичлари уларнинг экиш муддатларига боғлиқ бўлиб, кўчатларни эрта муддатларда экиш тавсия этилади.

2. Сурия гибискуси Ўзбекистон шароитида июндан октябргача гуллайди. Бутанинг шохларида кўплаб гуллар ҳосил бўлади, ҳар бирининг гуллаш вақти бир ёки икки кун. Аммо гуллари жуда кўп бўлганлиги учун ҳам бир-бирини сезилмас даражада алмаштириб туради.

REFERENCES

1. Бердиев Э., Холмуротов М.З. Манзарали гулловчи буталар она коллекциясини барпо этиш // “Ўзбекистонда манзарали гуллар хилма-хиллиги: муаммолар ва ютуқлар” мавзусидаги халқаро миқёсидаги илмий-амалий анжумани материаллари тўплами. – Наманган, 2019. – 69-72 б.

2. Тимкина Ю. В. Хозяйственно-биологический потенциал гибискуса сирийского (*Hibiscus syriacus* L.) в условиях Западного Предкавказья: автореферат на соискание ученой степени канд. с.-х. наук. – 2011.

3. Маткаримова А.А., Махкамов Т.Х., Махмудова М.М., Азизов Х.Я., Ваисова Г.Б. Ботаника. – Тошкент: “Фан ва технология”, 2019. 298 б.

4. <https://blog.florium.ua>